

Getroffenen & Joodse naoorlogse generaties & Fictie

Manja Croiset (2007). *Mijn leven achter onzichtbare tralies*. Utrecht Gopher Publishers.
Manja Croiset, geboren in 1946 als jongste kind in een gezin met een joodse moeder en een half - joodse vader en twee oudere zusjes, heeft in dit boek herinneringen aan haar jeugd opgeschreven. Daarnaast staan in de bundel ook herinneringen van recentere datum, associaties die zijn ontstaan bij het opschrijven van die jeugdherinneringen. Het zijn fragmentarische teksten, die soms aan gedichten, soms aan gedachteassociaties doen denken. Alle teksten zijn zonder interpunctie neergeschreven.

Miriam Guensberg (2013). *Poolse tranen. Roman*. Amsterdam, De Kring.
Vlak na de Tweede Wereldoorlog vestigt een Poolse arts zich in Nederland om er een nieuw bestaan op te bouwen. Zijn dochter verdiept zich in de tragische familiegeschiedenis. In het boek wordt het lot van de vader van de schrijfster – een Poolse Jood die als arts meevocht met de Eerste Poolse Pantserdivisie in de Tweede Wereldoorlog een divisie die Frankrijk, België en Nederland heeft helpen bevrijden – verwerkt tot een eigentijds verhaal dat zich afspeelt anno nu. Een verhaal waarin een opgroeiende jongen en een oude man, onmiskenbaar gemodelleerd naar Guensberg's eigen vader, de hoofdrollen spelen.

Michel Laub and Harrie Lemmens (2013). *Overal en altijd weer*. Amsterdam, Anthos.
Een jonge Braziliaanse schrijver van joodse afkomst leert via de aantekeningen van zijn grootvader, die de Holocaust heeft overleefd, en de dementie van zijn vader, zichzelf en zijn standpunten in het leven beter kennen en vrede te sluiten met een nare gebeurtenis uit zijn jeugd waarbij hij samen met anderen een niet-joodse jongen op zijn school vreselijk pestte.

Getroffenen & Joodse naoorlogse generaties & Non-fictie

Themanummer: de kwestie Veeninga (2006). Amsterdam, Vereniging voor de Joodse Na-Oorlogse Generatie JONAG.

In dit themanummer zijn opgenomen het artikel van Arend Veeninga, verschenen in Maandblad Geestelijke volksgezondheid mei 2006, reacties op dit artikel verschenen in de pers en twee persoonlijke impressies van een discussie met Veeninga op een Jonag-bijeenkomst van 31 mei 2006.

Herdenkingsnummer. Thema: Kinderen (2014). Amsterdam, Nederlands Auschwitz Comité.

Met: Kinderen in de oorlog, vervolgd en daarna; In de oorlog, door de ogen van een kind; Bruggen bouwen; Doorgaan met leven, Elah en baby survivors; 'Thuis' zijn in het nieuwe Verzetsmuseum Junior; Verhalen van kinderen in het WesterborkLuisterpad; Wat zou ik doen? - Verzet dat niet verdwijnt; De kinderen van de Shoah een stem geven; 'Elke dag een beetje meer huid worden'; De grote reis van de visborden; Het verhaal van overlevenden, en daarna; 'Waar de Sinti en Roma nooit van terug zijn gekomen'.

Petra Aarts (2003). "'De prijs van overleven': door wie betaald?" ICODO-info ICODO-Info = ISSN 0168-9932 20(2): 71-72.

Beschouwing van de film 'De prijs van overleven' van Louis van Gasteren.

André Agsteribbe (2011). Aan het werk: de opmerkelijke Joodse bijdrage aan naoorlogs Nederland. Diemen, AMB.

In dit boek wordt aan de hand van 380 korte biografieën getoond hoe de kleine groep van joodse overlevenden van de Shoah door hun werk en inzet een opmerkelijke bijdrage

heeft geleverd aan naoorlogs Nederland. Die bijdragen waren op vrijwel elk maatschappelijk terrein, zoals in de journalistiek, cultuur, sport, wetenschap, openbaar bestuur, en het bedrijfsleven. Korte biografieën van joodse overlevenden van de Shoah, die na de Tweede Wereldoorlog opmerkelijke prestaties leverden op uiteenlopende gebieden.

Ian Buruma (1999). "De Olympische spelen van het lijden." ICODO-info ICODO-Info = ISSN 0168-9932 **16**(1-2): 41-50.

Over de holocaust en de strijd om slachtofferschap

Denise S. Citroen, René Mendel en Merel Boers (2009). *Een verhaal uit duizenden: kleinkinderen over de erfenis van de Shoah*. Amsterdam; Amsterdam, Interakt; Boom. Interviews met kleinkinderen van joodse overlevenden van de Holocaust, die op hun beurt in de jaren negentig werden geïnterviewd. De kleinkinderen van negen door het Nederlandse Spielbergproject gefilmde overlevenden van de Shoah, is gevraagd hoe zij omgaan met de ervaringen van hun grootouders. Zowel grootouder als kleinkind doen hun verhaal in het boek en op de dvd. We komen te weten welke invloed het verleden van de voorouders heeft op (de keuzes van) het kleinkind. Merel Boers schrijft in de inleiding: 'De derde generatie staat voor de vraag hoe zij het herdenken en het herinneren, maar ook de geschiedschrijving van deze massamoord vorm wil geven'.

Corinne A. Falch (1998). Kinderen van...: interviews met de naoorlogse generatie. Leiden, Jonag.

Bundeling interviews met leden van de zogenoemde naoorlogse generatie, die eerder verschenen in het JONAG Bulletin. || Tot die groep worden gerekend de kinderen van joodse vervolgdgen, de kinderen van verzetsdeelnemers, de kinderen van ouders met een Indisch kampverleden, de kinderen van Sinti en Roma, de kinderen van NSB-ers alsook de kinderen met een Duitse vader, een Japanse vader of een vader die deel uitmaakte van de geallieerde legers.

Joris Haagen (2013). "Zoektocht naar de man die mijn vader was: hoe de keuze van haar vader het leven van Leoni Jansen tekende." Cogiscope: tijdschrift over gevolgen van oorlog en geweld **10**(1): 6-8.

Naar aanleiding van haar recent gepubliceerde boek 'Geheim' en de theatervoorstellingen hieromtrent, vertelt regisseur, zangeres en schrijfster Leoni Jansen (1955) aan Joris Haagen over haar relatie met haar ouders. Leoni is een kind van twee werelden, haar moeder was van Joodse afkomst en haar vader een oorlogsveteraan die met de Duitsers onder veldmaarschalk Rommel in Afrika had gevochten.

Rianne Heijmans (2004). "Wat is er gebeurd met mijn moeder: familie bij de Vriendenkring." ICODO-info ICODO-Info = ISSN 0168-9932 **21**(1): 45-47.

Interview met een vrouw die de Vriendenkring Vught leerde kennen tijdens haar zoektocht naar de toedracht van het omkomen van haar moeder tijdens haar verblijf in kamp Vught.

Rianne Heijmans (2011). "'Het moddermeer': 'het grootste wordt wat het meest wringt'." Cogiscope: tijdschrift over gevolgen van oorlog en geweld **8**(4): 14-17.

Als schaamte een veel voorkomende emotie is bij overlevenden, welke invloed heeft dat in de opvoeding? Rianne Heijmans in gesprek met een dochter van Joodse overlevenden

Hella de Jonge (2015). Verlies niet de moed. Amsterdam, De Bezige Bij.

Dit begeleidende boek bij de gelijknamige documentaire (een dvd is bijgevoegd) van de beeldhouwster/schrijfster (1949) over de gevolgen van de Shoah voor haar joodse

familie geeft extra info over De Jonge's zoektocht naar haar Joodse wortels. Verlies niet de moed' zijn de laatste woorden van de grootmoeder van Hella de Jonge. Een afscheidsgroet voordat ze werd afgevoerd naar Auschwitz. Het dunne velletje vond Hella de Jonge in een van de dozen die haar vader, de schrijver Eli Asser, bij een verhuizing weg had willen doen, omdat de inhoud hem te zeer met de oorlog confronteerde. Ze raakten er de maanden daarna over aan de praat, en over hun gemankeerde relatie. In dit boek beschrijft ze hoe de gelijknamige documentaire tot stand is gekomen waarin getoond wordt hoe door het oorlogsverleden van haar familie, vader en dochter nader tot elkaar komen.

Ellen van Kempen (2014). *Kamp Vught leeft door: de derde generatie "Stephanie Lalihatu; kleindochter KNIL-militair"*.

De film - *Kamp Vught leeft door: de derde generatie "Stephanie Lalihatu; kleindochter KNIL-militair"* - is onderdeel van een drieluik. Drie portretten van de derde generatie, waaronder die van een kleindochter van een KNIL-militair.

Joop Lamboo (2001). "Van feestje tot confrontatie, en toch weer een feestje: Landelijke ontmoetingsdagen naoorlogse generatie." ICODO-info ICODO-Info = ISSN 0168-7234 **18**(1): 123-126.

Verslag van de Landelijke ontmoetingsdagen naoorlogse generatie, georganiseerd door een comité bestaande uit 3 mensen van de KvV (Kinderen van Verzetsdeelnemers), JONAG (Joodse naoorlogs generatie) en INOG (Indische naoorlogse generatie)

Marjoleine Oppenheim-Spangenberg (2013). *Over zij en ik*. Breda, De Geus.

Marjoleine Oppenheim-Spangenberg is in 1995 met haar moeder en broer in Auschwitz. Ze bevinden zich in bijzonder gezelschap: de historicus Loe de Jong (de man van haar moeder) en prins Claus met zijn drie zonen. Voor haar moeder is het de eerste keer dat zij terug is in het kamp. Het bezoek is voor Marjoleine een keerpunt: ze staat oog in oog met een verleden dat niet het hare is maar dat wel haar jeugd nadrukkelijk bepaalde. *Over zij en ik* is een dubbelportret van een in de Tweede Wereldoorlog getraumatiseerde joodse vrouw en de gevolgen daarvan voor het leven van haar dochter.

Dominique Peeters (2010). *Er zijn er velen zoals ik*. Amsterdam, Gopher.

Dit boek gaat over de laatste negen maanden van het leven van Levi Goudsblom voor zijn zelfdoding, en de strijd van de auteur tegen de zorginstellingen die hem behandelden.

Liliane Pelzman-Kiek (2009). *En verder geen leed: een moeder, haar dochter, hun oorlog*. Amsterdam [etc.], Veen.

Dit boek is het verhaal van een jonge joodse vrouw die Theresienstadt en Auschwitz, Birkenau en Birnbäumel overleeft. Het is ook het verhaal van Liliane Pelzman, de dochter, die voortdurend probeert het familieleed te compenseren en na lang zwijgen met haar moeder in gesprek gaat. Die gesprekken heeft de schrijfster verweven met het relaas van haar moeder.

A. Wieldraaijer Rigney, N.G.G. (2011). *Their strings were not even their own: Postmemory in literatuur van derde generatie Holocaustoverlevenden*. Utrecht, Universiteit Utrecht: 46 p.

In deze scriptie wil de auteur nagaan hoe het begrip postmemory van toepassing is op de literatuur van de derde generatie. De vraag die hij hierbij stelt is: hoe gaat de derde generatie om met de grotere afstand? Welke manieren gebruiken zij om zich toch een beeld te vormen van de Holocaust?

E. Schneiders (1984). "Gespreksgroepen tweede generatie/n-oorlogse generatie." ICODO-

info ICODO-Info 1(2).

Dit artikel geeft een overzicht van gespreksgroepen van de tweede generatie, met: Kinderen van Verzetsdeelnemers, Joodse vrouwengroep DEBORAH, Joodse identiteit, Tweede generatie J.M.W., Joodse naoorlogse generatie, Kinderen van kampkinderen en twee Indische gespreksgroepen

J. N. Schreuder (1990). "De conspiracy of silence en de kinderen van de oorlog." ICODO-info ICODO-Info 7(3/4): 4-13.

Lezing gehouden op 4 november 1990 te Utrecht voor Groep 1990, platform voor de jongere eerste en de tweede generatie betrokkenen bij de Tweede Wereldoorlog in Azië en Europa

Marja Vuijsje (2012). "Het ongemakkelijke cliché van het getraumatiseerde slachtoffer: een persoonlijk relaas van de dochter van een holocaustoverlevende." Cogiscope: tijdschrift over gevolgen van oorlog en geweld 9(3): 6-9.

In de media zijn Joodse overlevenden van de Tweede Wereldoorlog vooral neergezet als getraumatiseerde slachtoffers. Dit artikel schetst een ander beeld. De tekst is gebaseerd op *Ons kamp*, een min of meer joodse geschiedenis (Atlas Contact), het boek waarin het leven van de vader van schrijfster Marja Vuijsje een van de rode draden vormt.

Professionals & Joodse naoorlogse generaties & Non-fictie

André Agsteribbe en Chris Kooyman (2007). *De Joodse na-oorlogse generatieproblematiek anno 2007: rapportage van een onderzoek naar aard en omvang*. Amsterdam, Joods Maatschappelijk Werk.

Uit dit onderzoek komt o.a. naar voren dat de Joodse Naoorlogse Generatie een kwetsbare groep vormt die een naar verhouding buitengewoon groot beroep doet op psychotherapeutische hulp.

F. A. Begemann (1988). *Een generatie verder: kinderen van oorlogsgetroffenen over hun jeugd en ontwikkeling*. Utrecht, Stichting ICODO.

Het rapport beschrijft de geestelijke problemen van de naoorlogse generatie joodse en Indische Nederlanders en kinderen van verzetsstrijders.

Denise S. Citroen, René Mendel en Merel Boers (2009). *Een verhaal uit duizenden: kleinkinderen over de erfenis van de Shoah*. Amsterdam; Amsterdam, Interakt; Boom.

Interviews met kleinkinderen van joodse overlevenden van de Holocaust, die op hun beurt in de jaren negentig werden geïnterviewd. De kleinkinderen van negen door het Nederlandse Spielbergproject gefilmde overlevenden van de Shoah, is gevraagd hoe zij omgaan met de ervaringen van hun grootouders. Zowel grootouder als kleinkind doen hun verhaal in het boek en op de dvd. We komen te weten welke invloed het verleden van de voorouders heeft op (de keuzes van) het kleinkind. Merel Boers schrijft in de inleiding: 'De derde generatie staat voor de vraag hoe zij het herdenken en het herinneren, maar ook de geschiedschrijving van deze massamoord vorm wil geven'.

Maarten Johannes Anthonius Maria Coopmans (1993). *Separatie-individuatie-problematiek van een naoorlogse generatie oorlogsslachtoffers: de ervaring van de onbereikbare ander bij kinderen van slachtoffers van de Duitse en Japanse bezetting*. Delft, Eburon: 216 p.

Deze studie betreft een exploratief onderzoek naar de problematiek van na de oorlog geboren kinderen van slachtoffers van de tweede Wereldoorlog. De auteur heeft een vergelijkende studie uitgevoerd waarbij 15 kinderen van oorlogsgetroffenen vergeleken worden met 15 kinderen van niet-oorlogsgetroffenen. De bevindingen van

deze vergelijkende studie worden gerelateerd aan de bijzondere situatie van kinderen van oorlogsgetroffenen afzonderlijk.

S. Gangi, A. Talamo and S. Ferracuti (2009). "The long-term effects of extreme war-related trauma on the second generation of Holocaust survivors." *Violence and victims* **24**(5): 687-700.

The psychological consequences of intergenerational trauma on the second generation of Holocaust survivors were studied in a sample of 40 non-immigrant Italian Jews and compared to a control group. Differences between offspring of Holocaust survivors (HSO) and a comparison group were assessed by the Adjective Check List, Anxiety Questionnaire Scale, Defence Mechanism Inventory, and Family Environment Scale. Although the HSO displayed no serious psychological consequences, they had higher anxiety levels than controls, low self-esteem, inhibition of aggression, and relational ambivalence. These data partially confirm previous research on the topic, although the level of psychological distress seems to be lower in the Italian sample than in other samples of second-generation Holocaust survivors.

Lotem Giladi (2011). *Protective factors for intergenerational transmission of trauma among second and third generation Holocaust survivors*. Los Angeles Alliant International University, California School of Professional Psychology: 118 p.

The current study explored whether differentiation of self and family communication styles were protective factors of secondary traumatic stress (STS). A sample of 215 Jewish Americans/Canadians whose families emigrated from Europe prior to or after World War II completed an online survey consisting of self-report measures. Four groups were created based on the participants' Holocaust background and demographics: Second generation (2G; n = 77) and third generation (3G; n = 52), who self-identified as having at least one parent or grandparent, respectively, who is/was a Holocaust survivor, and a matched control group for each generation (n = 50; n = 36, respectively) consisting of Jewish Americans/Canadians of European descent with no direct relatives who were Holocaust survivors. 2G and 3G referenced the Holocaust as the traumatic event on the STS measure, while the control group referenced non-Holocaust events. Results showed that levels of STS were generally within the normal range for all groups; however, 2G and 3G reported significantly higher levels of STS, lower levels of differentiation of self, and poorer family communication compared to their control groups. Greater differentiation of self and better family communication were associated with lower levels of STS. Differences between groups were consistent with other studies suggesting a mixture of resilience and vulnerability factors among 2G and 3G.

Lee Doric Henry (2013). *Transgenerational effects: Eating disorders among children of holocaust survivors*.

During WWII many Holocaust victims died of starvation, and those that survived were severely malnourished. The purpose of this study was to explore the transgenerational transmission of the traumatic effects of the Holocaust evidenced in eating pathology to second and third-generation offspring of Holocaust survivors. A great deal of research has been conducted on Holocaust survivors and their second generation children, but little research investigates the prevalence of eating pathology in either generation. Participants (n=101) were adult children of Holocaust survivors age 39-78 (M=55.9, SD=7 .17), whose parents were directly exposed to the Holocaust or escaped the Holocaust. The sample was recruited from Jewish organizations and synagogues within the United States. Thirty-five participants had parents who were directly exposed to the Holocaust, and thirty-two had parents who escaped the Holocaust. An additional thirty-four participants had one parent who was directly exposed to the Holocaust and one parent who avoided the Holocaust. The study was described as a survey of eating attitudes and behaviors of second

generation children of Holocaust survivors. Participants completed surveys which included family demographics, the Eating Disorder Examination (EDE-Q), and an optional comment section and follow up call. Participants provided information regarding disordered eating evidenced by themselves, parents, siblings and their own children. The first hypothesis to be tested predicted that the incidence of disordered eating in offspring of Holocaust survivors would be greater in children whose parents were directly exposed to the Holocaust than those whose parents escaped the Holocaust. The second hypothesis predicted that the incidence of eating disorders would be greater in those parents who were exposed to the Holocaust than in survivors who avoided the Holocaust. The third hypothesis predicted that incidence of eating disorders would be less for Holocaust survivors who were age three and younger in 1939, the beginning of WWII, than survivors who were age six and older at that time. Analysis comparing Holocaust-exposed, and non-exposed parents indicated no statistically significant differences in eating pathology between groups. The second hypothesis comparing younger to older parents could not be tested due to the small number (n=9) of participants who were age 3 or younger at the time of the Holocaust. For the second generation participants no statistically significant differences were found between the groups in lifetime incidence of eating disorders or EDE-Q subscale scores, which measured eating attitudes and behavior for the previous 28 days. Participants whose parents were Holocaust exposed had BMI's in the Pre Obese category). However, the other three groups had BMI's within the Normal weight category). Analysis of data of all second-generation participants (n=101), indicated occurrence of eating disorders that were less than 10% for first generation Holocaust survivor parents (.074%), but nearly 20% (19.8%) for second-generation offspring. The study had several limitations. One of these was the number of individuals available, due to the study being of a minority population. Accessibility was difficult and although the researcher attempted to recruit participants from a wide range of Jewish religious denominations and a large number of geographical areas, not all states were surveyed. Eating disorders were surveyed for four generations; however, there was no categorization of the eating disorders reported. Some sampling bias was unavoidable due to volunteerism and availability population sampled.

Florence Kaslow (1999). "Nakomelingen van daders en slachtoffers van de holocaust: een dialoog." ICODO-info ICODO-Info = ISSN 0168-9932 **15**(3-4): 85-100.

Dit artikel beschrijft een gespreksronde tussen Duitse en Israëlische GGZ-werkers, allen nakomelingen van overlevenden en/of betrokken bij de behandeling van nakomelingen van overlevenden.

Natan P. F. Kellermann (2008). "Transmitted Holocaust Trauma: Curse or Legacy? The Aggravating and Mitigating Factors of Holocaust Transmission." Israel journal of psychiatry and related sciences: the official publication of the Israel Psychiatric Association Israel Journal of Psychiatry and related sciences = ISSN 0333 7308 **45**(4): 263-270.

For children of Holocaust survivors, the trauma of their parents can be perceived both as a curse and as a legacy. On the one hand, it may fill their inner lives with terrible anxiety-provoking associations; on the other, it may be a source of creative inspiration that motivates them to make the world a better place. As a result, most of them struggle with the contradictory forces of vulnerability and resilience that they inherited from their parents. Since there is such a wide spectrum of adaptive reactions to the Holocaust, it is important to identify the various aggravating and mitigating factors that are assumed to increase or decrease the risk of children to absorb the trauma of their parents and to develop specific second-generation psychopathology as a result. In an effort to understand more clearly some of the aggravating factors, a demographic study of a clinical sub-population of the "Second

Generation" was conducted. Results indicated that most of this clinical population was born soon after the war ended, to parents who were both Holocaust survivors, and that they were mostly female, married, highly educated, working as teachers or in the helping professions, were the first or the second child, and had parents who were inclined not to share their Holocaust experiences with their children. Parents were mostly rated as fully functioning, without severe mental and physical disease and as not overly preoccupied with the Holocaust.

David Lotto (2006). "Review of The Third Reich in the Unconscious: Transgenerational Transmission and Its Consequences." The Journal of Psychohistory, **33**(4): 399-401. Reviews the book, *The Third Reich in the Unconscious: Transgenerational Transmission and Its Consequences* by Vamik Volkan, Gabriele Ast and William Greer, Jr. (2002). This book examines a phenomenon, which is of central importance to psychohistory: the intergenerational transmission of trauma, the idea that an event, particularly a massively traumatic one, can exert an important influence on the descendants of those who experienced the trauma. It is one of the mainstays of psychohistorical explanation. The first part of the book is of the greatest psychohistorical interest. It examines issues that are of relevance to the study of any historical trauma. It is not at all focused on events related to the Third Reich. On the other hand, the entire second part of the book is devoted to Third Reich related matters. The case studies are all about second generation children of those involved in the events of the Holocaust and WWII, either as victims or perpetrators. There is a German, two Jews, and a "gypsy" whose stories are told and psychodynamics revealed. There is also an interesting chapter on the effects of the Nazis and the Holocaust on second and third generation people whose parents and grandparents were not directly involved as either victims or perpetrators. The book concludes on an optimistic note, giving a brief summary of some of the work Volkan and his colleagues have done in attempting to use their therapeutic skills and understanding of these processes, as they are played out between large groups in conflict, to help resolve these conflicts and to bring unacknowledged emotions, beliefs, and fantasies into the consciousness of the key participants.

A.; Wieldraaijer Rigney, N.G.G. (2011). *Their strings were not even their own: Postmemory in literatuur van der derde generatie Holocaustoverlevenden*. Utrecht, Universiteit Utrecht: 46 p.

In deze scriptie wil de auteur nagaan hoe het begrip postmemory van toepassing is op de literatuur van de derde generatie. De vraag die hij hierbij stelt is: hoe gaat de derde generatie om met de grotere afstand? Welke manieren gebruiken zij om zich toch een beeld te vormen van de Holocaust?

Gabriele Rosenthal and Collection Mazal Holocaust (2009). The Holocaust in three generations: families of victims and perpetrators of the Nazi regime (Second Revised Edition). Opladen Barbara Budrich Publishers.

Through lengthy interviews and observation of family relationships, this book investigates how the histories of those involved in the Holocaust (as both victims and perpetrators) impact, socially and psychologically, on the lives of the second and third generation.